

College van Burgemeester en Wethouders
Gemeente Hollands Kroon
Postbus 8
1760 AA Anna Paulowna

cc. Beleidsmedewerker Erfgoed en Team Begraven
Bestuur Stichting Cultureel Erfgoed Begraafplaats Wieringermeer

Betreft: bescherming begraafplaats Wieringermeer te Middenmeer

Alkmaar, 24 mei 2025

Geacht college,

In de afgelopen maanden heb ik als provinciaal vertegenwoordiger van de Stichting Terebinth in Noord-Holland, op uitnodiging van de Stichting Cultureel Erfgoed Begraafplaats Wieringermeer (CEBW) een bezoek gebracht aan de begraafplaats, c.q. het gedenkpark in Middenmeer. Recent bezocht ik in dat kader ook een middag voor sympathisanten van CEBW.

Begraafplaats Middenmeer: bijzonder en uniek

Ik vernam dat uw gemeente sinds 2021 de nodige stappen heeft gezet in het inventariseren en waarderen van het funeraire erfgoed op uw grondgebied. We zijn dan ook zeer positief over de richting van het ingezette beleid. Tegelijkertijd menen wij dat de begraafplaats in Middenmeer vanwege haar vele kwaliteiten (zie bijlage) en vanwege haar bijzondere geschiedenis zo uniek is, dat er meer nodig is dan alleen het aantal beschermde graftekens te verhogen. De cultuurhistorische waarde van de begraafplaats zit vooral in de samenhang met andere sociale functies van het gedenkpark (educatie, groen, toerisme, historie, stedenbouw). De enige manier om die samenhang te behouden is om het gehele gedenkpark de status van gemeentelijk monument te geven.

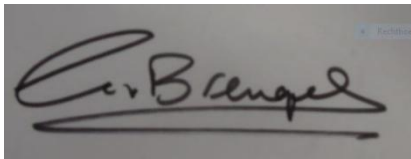
Bij het bezoek aan de informatiemiddag van de CEWB viel de betrokkenheid van de inwoners op; zij zien de begraafplaats als 'belangrijk erfgoed'. Dit feit sluit geheel aan op het Europese Verdrag van FARO, dat de bewoners van een gebied zeggenschap geeft over wat zij belangrijk erfgoed vinden.

Wij zouden erg graag met u van gedachten wisselen over hoe te komen tot een beschermde status van de begraafplaats in Middenmeer en stellen het volgende stappenplan voor:

1. Te kijken of de kaalslag op de begraafplaats gestopt kan worden door op korte termijn geen graftekens meer te ruimen.
2. Te bespreken om de inmiddels geruimde locaties bij voorkeur niet te beplanten met nieuwe heesters of bomen, omdat dat het oorspronkelijke beplantingsplan van Bijhouwer aantast en tegen uw vastgestelde beleid is (4.3.1.1. Erfgoedvisie).
3. Te bekijken of de gemeente een procedure kan ingaan om de begraafplaats de status van gemeentelijk monument te geven en daarbij een toepasselijke monumentenverordening op te stellen.
4. Te onderzoeken of er vanwege de geschetste bredere benadering ook gekeken kan worden naar bredere financiering van het onderhoud en behoud dan alleen via inkomsten uit grafleges en budgetten voor openbare ruimte.
5. Bij de voorgestelde stappen de inwoners van Wieringermeer te betrekken (FARO).

In het jaar 2030 bestaat de Wieringermeerpolder 100 jaar. Wat zou het een mooi cadeau zijn aan de polder én een erkenning voor de mensen die meewerkten aan de wording en de opbouw van de eerste en enige Zuiderzeepolder, als in dat jaar een beschermde status aan het gedenkpark in Middenmeer wordt gegeven!

Met vriendelijke groet, namens Terebinth,

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Anita van Breugel', with a horizontal line underneath.

Anita van Breugel, cultuurhistoricus en provinciaal adviseur

Bijlagen:

1. Wat is Terebinth?
2. Vooronderzoek
3. Cultuurhistorische betekenis van de begraafplaats
4. Toetsing aan bestaand beleid
5. Conclusies

BIJLAGE - TOELICHTING

1. Wat is Terebinth?

Terebinth zet zich al meer dan 40 jaar in voor behoud van funerair erfgoed. Terebinth is een adviesorgaan voor begraafplaatseigenaren, van zowel gemeentelijke als niet-gemeentelijke begraafplaatsen én voor erfgoedverenigingen. De adviseurs zijn deskundigen op het gebied van cultureel erfgoed en mensen met ervaring met begraafplaatsen.

Wij denken mee met overheidsinstanties om het funeraire erfgoed te behouden en breed in te zetten door te zoeken naar aanvullende functies en doelen om daarmee de waardering ervoor te verhogen. Denk aan: educatieve, toeristische en recreatieve doelen met aandacht voor biodiversiteit en klimaatadaptatie.

Dit alles tegen de achtergrond van het Europese Verdrag van Faro, dat uitgaat van het belang van plaatselijke inwoners bij wat zij ervaren als waardevol erfgoed.

2. Vooronderzoek

Op uitnodiging van bestuursleden van de Stichting CEBW, is gesproken met inwoners van de Wieringermeerpolder en heb ik meerdere bezoeken gebracht aan de begraafplaats. Er leven zorgen bij inwoners over het verloren gaan van graftekens op de begraafplaats, omdat er zoals gebruikelijk bij traditioneel begraafplaatsbeleid na een zekere periode, geruimd moet worden. Mensen hebben begrip voor het feit dat de gemeente inkomsten nodig heeft voor onderhoud, maar het ruimen van graftekens wordt wel als een aanslag op de sfeer en de historische waarde ervaren. Woorden als 'kaalslag' en 'verstoring' werden regelmatig gebruikt.

Ik vernam dat er in 2021 opdracht is gegeven aan Bureau Funeraire Adviezen om een inventarisatie van historisch waardevolle graven op uw gemeentelijke begraafplaatsen te maken. Hoewel ik de details van de opdracht niet ken, hoorde ik dat er daarbij marginaal tijd is ingeruimd voor gesprekken met bewoners. Lokale kennis, naast die van de gemeentelijk beheerder, speelde bij het opstellen van de lijsten nauwelijks een rol.

3. Cultuurhistorische betekenis

De cultuurhistorische betekenis van de begraafplaats komt tot uiting in meerdere aanwezige waarden, die hieronder nader benoemd worden:

Historische waarden

- De begraafplaats is de eerste en tevens enige begraafplaats (gereed 1938) in de in 1930 drooggelegde Wieringermeerpolder.
- De begraafplaats is een tastbare herinnering aan de generaties die een rol hebben gespeeld in het opbouwen van een nieuwe gemeenschap. Denk aan 'gewone' mensen, zoals de polderwerker, de landarbeider, de technisch tekenaar, de tuinder, de pachter, de gezinsverzorgster, de bakker, de slager, de postbode. En daarnaast de

notabelen van toen: dokter, pastoor, voorlieden in de landbouw, het bankpersoneel, etc.

- De begraafplaats geeft een tijdsbeeld van het begraven vanaf 1938 tot heden.

Stedenbouwkundige waarden

- De begraafplaats is een fraai bewaard gebleven ontwerp van de vooraanstaande tuin- en landschapsarchitect dr. Jan Tijs Pieter Bijhouwer (1898-1974). Hij was tevens beplantingsadviseur voor de gehele Wieringermeerpolder én ontwerper van het inrichtingsplan voor de Noordoostpolder. Een groot man in zijn vakgebied!
- De begraafplaats is een bijzondere en unieke, grotere groene locatie in het dorp Middenmeer, maar ook in de totale polder. Het ontwerp draagt zoals Bijhouwer als toelichting bij zijn ontwerp schetste, een tweeledig doel: *‘een begraafplaats én wandelpark ineen’*.

Ensemblewaarde

- De begraafplaats vormt als eenheid een uitgesproken compleet historisch verhaal. Zouden de begraven personen verspreid liggen op dodenakkers in meerdere dorpen, dan is dat verhaal van de polder versnipperd en niet meer ‘leesbaar’.

Groen- en tuinhistorische waarden

- De begraafplaats is een eenheid van bijzondere, kwalitatief hoogwaardige bomen, die na 80 jaar is uitgegroeid tot een harmonisch geheel, op te vatten als een arboretum.
- De begraafplaats is een groengebied, c.q. wandelpark in Middenmeer, met hoge biodiversiteitswaarden en met een grote variatie aan bomen, struiken, heesters en bloemperken.
- Het ontwerp van de begraafplaats is van tuin-historisch belang vanwege de hoofdstructuur, die op het eerste oog zeer regelmatig lijkt te zijn vanwege een herkenbaar geometrisch patroon, maar op detailniveau uitgesproken asymmetrisch is.

Funerair-historische waarde

- De begraafplaats toont een fraaie verzameling graftekens met kenmerkende *vormgeving* en gebruik van *materialen* uit de naoorlogse periode. De vormgeving laat invloeden van de wederopbouw zien met verder in de tijd een steeds geringer wordende ornamentiek en nieuwe lettertypes. Qua materialen is de ontwikkeling te zien van oorspronkelijk Belgisch hardsteen naar marmer, kunststeen, graniet, flagstones.

- Er is sprake van een uitgesproken toepasselijk entreehek, dat op geabstraheerde en modernistische wijze hét bekende symbool voor een begraafplaats toont, namelijk de zandloper, die ons confronteert met onze eindigheid.

Sociaalhistorische waarden

- De begraafplaats geeft een goed beeld van hoe de mens in de loop van de decennia is omgegaan met de dood en de rituelen die daarbij hoorden.
- De begraafplaats toont door het hoge aantal jonge kinderen dat er nog ligt, het fenomeen van de destijds veel voorkomende kindersterfte (vaak voorzien van de symboliek van een geknakt bloempje in de knop).

Zeldzaamheidswaarde

- In de gemeente Hollands Kroon is de begraafplaats Middenmeer het enige, unieke, intieme park, destijds aangelegd in een verder open Wieringermeerpolder. Tuinarchitect Bijhouwer zag het belang in van het creëren van een intieme locatie waar de inwoners hun overledenen ter aarde konden bestellen.

4. Toetsing aan bestaand beleid

Uiteraard hebben wij ook met grote interesse uw erfgoedbeleid bestudeerd. Wij hebben relevante passages uit de Erfgoedvisie 2023 en de Toekomstvisie van KYBYS op een rij gezet met een toegevoegde reactie van ons.

Erfgoedvisie (2023)

In de Erfgoedvisie lezen we dat er sprake is van meerdere invalshoeken, die bruikbaar voor het beter beschermen van de begraafplaats. De citaten uit uw beleidsstuk zijn hieronder opgesomd:

Paragraaf 1.5. Integraliteit

- Er is duidelijk sprake van een integrale visie op de locatie. In dit geval is er sprake van meer dan alleen een begraaflocatie. Zo kan de begraafplaats geïnterpreteerd worden als wandelpark, als belangrijk groenelement, als een plek met een unieke vormgeving en een plek waarbij de geschiedenis van de polder wordt getoond.

Paragraaf 1.6. Gebiedsgerichte kijk

- Verschillen tussen kernen / gebieden / landschappen en hun unieke kwaliteiten: die worden als grote meerwaarde gezien. Dit punt is relevant want voor de Wieringermeer en haar enige begraafplaats geldt: een unieke, relatief jonge geschiedenis.

Paragraaf 2.4.4. Geschiedenis

- Er is een duidelijk, historisch verhaal zichtbaar op de begraafplaats. Vanuit heel Nederland

kwamen nieuwe bewoners en boeren naar de Wieringermeer. Dit komt tot uiting in de Friese, Limburgse, Groningse, Gelderse, Zeeuwse, etc. namen en spreken op graftekens.

Paragraaf 4.3. Het belang van groen erfgoed

- Begraafplaats te Middenmeer heeft (...) natuurwaarden en ontwikkelkansen wat betreft biodiversiteit (en in mindere mate waterberging).

Paragraaf 4.3.1. Meer dan alleen groen funerair erfgoed

- Naast het benoemen van begraafplaatsen als sec 'groen funerair erfgoed' kunnen deze locaties volgens vastgestelde criteria worden gewaardeerd en aangegeven zoals dat bij gebouwde elementen al sinds jaar en dag gebeurt.

Paragraaf 4.3.1.1. Elkaar versterkende waarden

- De bewoningsgeschiedenis in beeld gebracht door de graftekens in combinatie met groen- en ensemblewaarden, ondersteunen elkaar. Om die reden vermelden wij expliciet, dat aanleg van nieuwe, willekeurig toegevoegde beplanting het oorspronkelijke historische karakter kan vernietigen.

Paragraaf 6.5. en 6.6. Erfgoedtoerisme en -educatie

- De begraafplaats is een zeer interessante locatie omdat hier het verhaal van de polder 'leesbaar' is en daarmee een mooi voorbeeld a. voor toeristen om kennis op te doen over mensen die de polder maakten en b. voor scholen om hier aan erfgoededucatie te doen.

Toekomstvisie begraafplaatsen (rapport KYBYS, 2023)

De geschetste visie biedt ruimte voor meer functies en doelen dan alleen traditioneel begraven. Ergo, dit biedt kansen voor bijkomende inkomsten:

- a. 'samenkomen van verleden en toekomst, combineren van functies, waarbij oog is voor de natuur en het klimaat, de bijzondere bomen en struiken, de gebruikte QR-codes, het natuurlijk begraven en de mogelijkheid om dieren te begraven.'
- b. er is voldoende grafruimte en grafruimtes die niet meer gebruikt worden, deze worden ingericht met vaste planten. *Dit laatste is overigens strijdig met hetgeen in de Erfgoedvisie staat onder 4.3.1.1.: willekeurig nieuwe beplanting toepassen, vernietigt het oorspronkelijke historische karakter.*

5. Conclusies

1. Uw bestaande beleid biedt handvatten om de begraafplaats al veel breder te zien dan alleen die van dodenakker. Genoemd zijn: begraafplaats, wandel- of gedenkpark, groen gebied, historisch, educatief en toeristisch interessante locatie.

Wij staan zeer positief tegenover uw ingezette brede beleid en constateren dat onze genoemde waarden (historie, educatie, groen, stedenbouw, toerisme) hierop aansluiten.

Juist een bredere kijk op doelen en functies biedt kansen om de gehele begraafplaats een beschermde status te geven. Daarmee voorkomen we dat er nu en in de toekomst graftekens verdwijnen en willekeurige, ahistorische beplanting wordt toegevoegd.

2. De begraafplaats van de Wieringermeer is vanwege haar jonge geschiedenis zó uniek, dat een voorgestelde, onconventionele erfgoed aanpak op zijn plaats is. Een status van 'groeierend' gemeentelijk monument zou realistisch zijn om de eenheid en de oorspronkelijkheid veilig te stellen (zie omkadering hieronder). Op de begraafplaats is geen ruimtegebrek, dus dan is er al helemaal geen reden om de ensemble- en andere waarden verder aan te tasten. Het feit dat het aantal begravingen al enkele jaren terugloopt, betekent: inkomstenderving. Uiteraard moeten er bij een beschermde status andere dekkingsposten en inkomstenbronnen aangeboord worden. Welke kansen biedt bijvoorbeeld het voorstel voor natuur-begraven en begraven van dieren (op veld D) voor aanvullende inkomsten?

De begraafplaats als groeiend monument

In de regel betekent een beschermde status dat de situatie wordt 'bevroren': er mag niets meer veranderen. Echter, omdat hier feitelijk sprake is van een 'groeierend' monument zou ook bij een beschermde status, het begraven door moeten kunnen gaan zonder specifiek te toetsen op de cultuurhistorische waarden. Bij andere gemeentelijke monumenten gebeurt dit wel. Toekomstige graftekens die hier worden toegevoegd zijn op hun beurt ook weer onderdeel van het historische verhaal van deze begraafplaats.

Wel zou de normale regel van wijziging van een monument in dit geval wel moeten blijven gelden, want juist omdat er sprake is van een groeiend Gesamtkunstwerk luistert het nauw welke elementen worden verwijderd en welke niet. Een goede redengevende omschrijving kan hierbij van dienst zijn.